

dr. Molnár István

Az internetről négy szempont szerint

A. L. Shapiro: *Az Irányítás forradalma* című könyvének recenziója

A szerző alapképzettsége újságíró-politológus, könyve megírásakor Shapiro az Aspen Intézet Internet Politika Projektjének vezetője volt. Ez a könyv ezen tevékenysége eredményeinek összegzése.

A címválasztás tudományos és kiemelkedő színvonalú művet sejtet. A könyv nemcsak címében, hanem alaposágában, színvonalában és a témaválasztásban is méltó és önmaga által is deklarált folytatása James R. Beninger¹ azonos című művének. De míg J. Beninger kontrollfogalma mindent átszövő, addig a jelen műben vizsgált kontroll csak az internetre, csak hatásának részterületeire koncentrálnak.

A példaképnek választott mű tudományos, tárháza adatoknak és jól dokumentált folyamatoknak, addig A. Shapiro munkája színvonalas újságírói munka. Ismereteket adó, figyelemfelhívó és döntés előkészítő egyaránt. A kirakatban lévő, és mindenkit elérő témát megfontoltan, kiegyensúlyozottan és messzire tekintően kezeli. Újságírói indíttatás és államférfiúi bölcsesség egyszerre érvényesül. Mi több, a próza is szép, igényes.

A két könyv közötti másik lényeges különbség, hogy míg J. Beninger az irányítás (kontroll) lényegében minden aspektusát és időbeli fejlődését feldolgozza, addig A. Shapiro könyvében kizárólag az internetre koncentrálnak. Nem foglalkozik a műszaki, tudományos és társadalmi fejlődés az internet kialakulásával egyidejű folyamatainak elemzésével.

A mű négy részben kiegyensúlyozottan, alaposan dolgozza fel az így behatárolt témát, pszichológiailag is jól követhető struktúrát építve fel:

Az első rész az internetet használó egyén és a munkaadójának megnövekedett hatalmáról és az ezzel járó felelősségről szól. Ám hallgat az állam növekvő ellenőrzési lehetőségéről. Érdeemes itt megjegyezni, hogy a könyv megírása óta eltelt idő meghozta ezek ellenpontját is. Mind az egyének, mind a vállalatok és maga az állam is az internet adta nyilvánossággal jobban ellenőrizhetőkké váltak egymás számára. Úgy tűnik, hogy a kontroll egymásba skatulyázott ciklusai spontán, mintegy evolúciós folyamat keretében alakulnának ki, és hogy ez a folyamat máig tart. Így a frissen szerzett szabadságot követően annak visszája, a megnövekedett „rálátás” is létrejött. A szolgáltatások és hírek fantasztikus elérhetőségével együtt pedig megnövekedett az egyén felelőssége – elsősorban önmagával szemben. Ez utóbbi más szemszögből nézve: a megnövekedett (tech-

¹ James R. Beniger: *The Control Revolution Technological and Economic Origins of the Information Society* Harvard University Press, 1986. Magyarul: Gondolat, 2004.

nikai) lehetőség növekvő felelősséggel is jár. Elfeledve a kérdést, hogy jelen esetben ki és kinek felelős, látnunk kell, hogy az internet ezen aspektusa a könyv megírása óta megoldatlan maradt. Ha ez a felelősség az egyéné, akkor bizonyára illő lenne, hogy a felelősséggel a témába vágó iskolai oktatás is járna. A könyv kiemeli és példákkal támasztja alá a hírszerkesztők felelősségét is.

A folytatás az internet korlátairól szól. Az internet használatát adminisztratív eszközökkel elsősorban önkényuralmi rendszerek korlátozzák. De jelentős korlátozást jelent az internet szolgáltatásokat és a szükséges szoftvereket adó nagyvállalatok monopol helyzetükkel való visszaélése. A szerző különösen a Microsoft ez irányú tevékenységét emeli ki. Talán még ennél is súlyosabb a korlátozás kifinomultabb formája, a cégek információ-monopóliummal való visszaélése. Erre kirívó példa a pénzügyi szektor hirdetési „kínálata”. A magánember, de még a vállalati szektor mohóságát és félelmét az interneten keresztül még hatásosabban érik el. Korszerűbb példa erre, ahogyan ugyanebből a kínálatból a forex (nagy kockázatú devizakereskedelem, egy félkarú rabló saját otthonunkban) hirdetések elektronikus szótártól a filmletöltésig minden oldalon jelen vannak. A legnagyobb korlátozást saját hajlamaink és a hírözön okozta stressz jelenti. Talán itt kezdhetnénk a korlátok lebontását is?

A könyv harmadik része az új médium jelentette veszélyforrásokat tekinti át. Shapiro itt két fő problémát tematizál: a képviseleti demokráciával szembeni kihívást és a hozzáférő közvetítők kikapcsolását a kereskedelmi láncolatból. Az idő eddig egyik vészjelzést se igazolta. A képviseleti demokrácia fő ellensége ma semmiképpen nem az internet, és a közvetítők hiányát se érezzük, talán inkább a meglévő közvetítők minőségi hiányosságait és megbízhatóságukat. Értékes gondolat a könyvben: a demokrácia hierarchiájában elhelyezkedő szereplők közvetítő személyek az állampolgár és az állam között, szerepük ezért fontos.

A szerző felhívja figyelmünket az internet használatára és egyben mindnyájunkra leselkedő személyes veszélyekre, például, hogy a cselekvés lehetősége gyorsabb, mint a mi gondolkodási képességünk, vagy információ-feldolgozó és –megszűrő képességünk természetes határai, saját manipulálhatóságunkra, vagyis ha mi magunk nem szűrjük a rendelkezésre álló információ-özönt kellő kritikával, majd megteszi más (állam, hírügynökség, üzleti vállalkozás) helyettünk. Figyelmeztet, hogy legyünk tisztában kiszolgáltatottságunkkal és technikai hiányosságainkkal. Kiemeli a jogi rendezetlenséget, véleménye szerint a jogalkotás, és különösen a nemzetközi jogalkotás, természeténél fogva a technikai fejlődés mögött marad. Az internetet, mint a globalizáció egy fontos eszközét a könyv bölcsen se jónak, se rossznak nem sorolja be. Sokkal inkább áttekinti azokat az értékeket, amelyekről lemondunk az internet adta előnyökért cserébe. Ezek az érzékelésünk túlterhelése, horizontunk önkéntes szűkítése, közösségi kapcsolataink gyengülése (több, de felületesebb kapcsolat), a véleményszabadság és magánéletünk önkéntes korlátozása.

A negyedik rész az ellenállás és a túlzott használat közötti arany középutat és a hozzá vezető folyamatokat veszi sorra. Kiemeli személyes felelősségünket és a kormányzat szerepét. Ez utóbbi természeténél fogva elmarad a technikai haladás mögött, de a szerző feltételezi, hogy fejlődés állandó, az egyensúlyok idővel helyreállnak – csak a világ lesz közben más. „Nem a régi világot kell leképezni, hanem egy újat építeni” (a könyvből). A könyvben konzekvensen megjelenik és tényszerű alátámasztást is nyer

a szerző optimizmusa. Ez az optimizmus ad alapot arra, hogy bízunk az egyensúlyok idővel végbemenő kialakulásában. Mik ezek az egyensúlyok? Itt alapvetően a szerző az alábbi dimenziókat emeli ki: a törvényes szabályozás / a szabályok ésszerű alkalmazása, kényelem / önfegyelem, központosítás / a hatalom decentralizációja, rend /szabadság, egyén / új közösségek, piac / állami beavatkozás.

A szerző nem láthatta előre a mobil eszközök gyors és általánossá vált elterjedését. Ezek hatványozzák az internet nyújtotta előnyöket és problémákat. Érdekessége a műnek, hogy a szerző újságírói alapképzettségét követve többször kiemeli az interneten működő szerző és szerkesztő (akkor a blog, mint műfaj még el sem terjedt) felelősségét. A könyv nyolc éves sikeres demokrata párti kormányzás végén készült. A szerző demokratapárti elkötelezettsége finoman, de konzekvensen megjelenik.

A könyv ma is, megírása után több mint tíz évvel, iránymutató az internettel foglalkozó döntéshozók, üzletemberek és alkalmazás-fejlesztők számára éppen úgy, mint az internetet rendszeresen használó, önmaguknak és önmagukért felelős állampolgároknak. Fontos, gondolkodásmódot alakító olvasmány. Sok kitétele beigazolódt (így a közösségi oldalak virágzása), sok elvárása még várat magára (így az internetes bűnözés visszaszorítása vagy a szerzői jog rendezése). De reális, a demokrácia intézményeiben hívő optimizmusa példás. Csak remélni lehet, hogy ebből is ragad ránk, olvasókra egy kis csillogás.